

PETRUSKA FERENC¹

A magyar rekonverzió jogtörténete

Legal history of Hungarian human reconversion

Absztrakt

A hadsereget elhagyó katonák rekonverziója sokkal összetettebb jelenség és határozottan eltér a civil munkaerő-áramlástól és pályamódosítástól. Bár mindkettő főként új munkára irányuló jogviszony² létesítésére utal, a rekonverzió emellett magába foglalja az érintett visszaintegrálását a civil társadalomba. A civil munkavállalók munkahelykeresése járhat – főként – egzisztenciális veszélyekkel, de társadalmi reintegrációt kevésbé követel meg. A legtöbb katona ugyanis olyan tudást, jártasságot sajátított el, valamint olyan szervezeti kultúrában akklimatizálódott, amely alapvetően különbözik a civil szférától. Az egzisztenciális lecsúszás, deklasszáció, civil adaptációs problémák, személyes konfliktusok, sőt kriminalizálódás elkerülése, valamint a produktív élet, civil társadalomban hasznosítható képességek-készségek megszerzése és társadalmi hasznosság érdekében ezért minden államnak széleskörű intézményrendszert szükséges kiépítenie és működtetnie (intézményes rekonverzió).

Kulcsszavak: rekonverzió, outplacement, átjárhatóság, továbbfoglalkoztatás

Abstract

Reconversion of soldiers having left the army is a very complex and differs from the civilian labour force flow and outplacement. While both are for finding a new

¹ „A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Concha Győző Doktori Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.”

„The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in Győző Concha Doctoral Program”

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student. Email: petruska.ferenc@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-2625-7317

² Munkaviszony, megbízási jogviszony, vállalkozói jogviszony, tanulószerveződés hallgatói szerveződés alapján végzett munka, gazdasági társaság vagy szövetkezet tulajdonosának személyes közreműködése vagy családtag segítése.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

job besides this human reconversion includes the complete integration to civil society as well. Changing a civilian worker's job may cause - especially - existential threat, but it does not require social reintegration. Most of the soldiers' knowledge, skills mastered and acclimated to an organizational culture that is fundamentally differs from civilian sphere. To avoid and prevent potential existential threat or slip, civil adaptation problems, personal conflicts and even criminalization proper state system of institutions is needed. However it is not a social gesture to any soldier to remain a useful member of his society and country.

Key words: human reconversion, outplacement, interoperability, continued employment

Különböző korok dokumentumai szóltak arról, hogy a legyőzöttek javainak megszerzésén túl gondoskodtak azokról, akiknek valamilyen oknál fogva befejeződött a katonai pályafutása, illetve azon családtagokról, akik a haza védelme során veszítették el családtagjukat. Különösen fontos volt ez azon személyek esetében, akik viszonylag hosszú ideig – évtizedes időket is előzően – katonáskodtak, de aktív pályájukat nem a hadseregben fejezték be. Ezekből láthatóan a „rekonverziós” tevékenységet az elmúlt korok politikai, állami vezetése is fontos kérdésnek tartotta, melynek megoldására több ország esetében is találunk fennmaradt rendelkezéseket, sőt a mai értelemben vett jogszabályokat is.

Ebben a tanulmányban a téma körülhatárolása mellett elsősorban a szabályzás, a jogi hátterek bemutatására vállalkoztam mivel az volt a célom, hogy az intézményesülés fontosságára rámutassak.

REKONVERZIÓ FOGALMÁNAK ÁTALAKULÁSA

A téma kibontása előtt szükségesnek tartok egy fogalommagyarázatot, mivel a Magyar Honvédségben '90-es évek végétől elterjedt fogalomhasználat eltér annak a társadalomtudományban használt eredeti jelentésétől. A rekonverzió fogalmát a francia Pierre Bourdieu³ használta először és a '70-es évek francia társadalmi elit reprodukcióját, illetve vagyonának megtartását értette alatta: a francia elit tagjai ekkortól ugyanis családjuk címének és vagyonának átmentése helyett az elitárus iskoláztatás felé fordultak, amelyet a magas szintű képzettség megszerzése mellett az elitpozíció átörökítésének eszközeként alkalmaztak. E rekonverziós eljárás másik olvasata, hogy általánosságban az újratermelési stratégiák sikerének fokmérője a reprodukálható gazdasági-kulturális-kapcsolati tőke átmentésének határfoka, amelynek esetleges alacsony mértéke stratégia-átalakítást vonz maga után. Ezek egyik sikeres eszköze az elit iskolázottsága megszerzése. Ez a stratégiaváltás viszont elindította az iskolák rangjainak devalválódását is, valamint a társadalom teljes

³ Pierre Bourdieu (Denguin, 1930. augusztus 1. – Párizs, 2002. január 23.) francia szociológus, antropológus és filozófus.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

spektrumát a magasabb és kurrensebb végzettségek megszerzésére ösztönözte. Az oktatásban – kiemelten az egyetemeken és főiskolákon – eltöltött évek, megszerzett készségek, végzettségek, szellemi tőke a családi és személyes kapcsolatok hatékonyabb kihasználását teszik lehetővé, azaz társadalmi tőke sokkal jobb kihasználását eredményezik. A társadalmi és baráti kapcsolatok megteremtése és fejlesztése, azaz kapcsolati tőke és a végzettségek, képességek, készségek, azaz szellemi tőke megszerzésébe fektetett gazdasági tőke később visszaváltható, azaz rekonvertálható még több gazdasági tőkévé. Ez összességében a pénz- és időbefektetéssel megszerzett kapcsolatok és végzettség magasabb jövedelemmé rekonvertálását jelenti.

A hadseregekben alkalmazott rekonverzió a humánerőforrás-gazdálkodásban alkalmazott terminológia, amelyet – Bourdieuval ellentétben – nem az anyagi tőke átalakítására, majd vagyonná visszaváltására, hanem a katonának a polgári életbe történő békés visszavezetésére alkalmaznak. A katonák körében alkalmazott rekonverziót – a tömeghadserg leépítését szolgáló a nagyarányú létszámcsökkentések és az önkéntes jelleg térnyerése kapcsán – a humánerőforrás gazdálkodásban ún. *humán rekonverzió*nak nevezik. A rekonverzió alatt tehát a hadsereg tagjainak visszaintegrálásáról beszélünk a civil társadalomba, amelynek kiemelt célja, hogy a leszerelt katona képzettségének, végzettségének és tapasztalatainak megfelelő munkahelyet találjon a civil munkaerőpiacon. Ezen túl a rekonverzió olyan komplex eljárás, amely magába foglal olyan mentális (pszichológiai, képzési, jogi és egzisztenciális) elemeket is, amelyek szükség estén a békés társadalmi viszonyoknak megfelelő életritmusba való illeszkedést segítik. A *rekonverzió hétköznapi értelemben* a hadsereg és vele szorosan együttműködő kormányzati és nem-kormányzati szervezetek által biztosított intézményrendszer a kiszolgált katonák munkaerő-piaci, valamint társadalmi visszaillesztésének elősegítésére. A *rekonverzió szűk értelemben* a nemzeti hadseregekben⁴ fegyveres szolgálatot teljesítők kiválását és átállását jelenti civil foglalkoztatási jogviszonyra. Ezen értelmezés indoka, hogy Btk.⁵ szerint a katona fogalma alatt katonai karakterű szervek⁶ állománya is értendő, amely szervezetek egyrészt nem tárgyai ennek a cikknek, másrészt az állományváltás a katonai karakterű szervezetekből e szolgálati jogviszonyok hasonlósága (hierarchikus jelleg, hasonló szervezeti kultúra, stb.) miatt legtöbbször nem is igényel csupán minimális rekonverziós intézkedéseket. Írásomban a

⁴ A zsoldosok a katonákkal ellentétben idegen ország hadseregében fizetségért harcolnak.

⁵ Btk. 127. § (1)²⁷ E törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja.

⁶ A katonai karakterű szervek fogalmát dr. Farkas Ádám alkotta meg és jelenleg széleskörűen alkalmazza és hivatkozva számos kutató. Lásd Adalékok az állam fegyveres védelmének rendszertani megközelítéséhez Honvédségi Szemle 44-58. (2017), valamint Dr. Hautzinger Zoltán: A katona büntetőjogi fogalmának metamorfózisa. Mészáros Ádám (szerk.): *Fiatal büntetőjogászok az új büntető törvénykönyvről*. Magyar Jog- és Államtudományi Társaság, Budapest, 2014, 35. és Nagy Szintia Mirtill: *Rend és fegyelem: A függelmi viszonyok jelentősége a magyar katonai anyagi büntetőjogban*. Diskurzus, 2014/2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

rekonverzió a szűk értelemben használok és ezáltal a civil mellett a közszolgálati jogviszonyba átjárhatóság lehetőségét is értem alatta.

A rekonverzió fogalmától el kell határolni a HR „outplacement” intézményét, amelynek voltak ugyan katonai aspektusai is, de manapság elsősorban a piacgazdaság általános hatásainak kezelésére használják, ahol az elbocsátott széleskörű jogi, szakmai, pszichológiai, szociális és álláskeresése támogatását szintén felöleli, de civil humánpolitikai eszközként alkalmazzák. Az outplacementnek napjainkban mások a fókuszpontjai. Az egyéni outplacement a közép- és felsővezetők vállalaton kívüli további karrierlehetőségeit igyekszik feltárni, a vállalati outplacement pedig az alkalmazottak csoportos létszámleépítésének stratégiáit foglalja magában. Mindkettő jellemzője az is, hogy csökkentheti a feszültséget a munkáltató és a (volt) munkavállalók között, megelőzi a felesleges és költséges pereket, valamint segít megőrizni a foglalkoztató jó hírét („goodwill”). Ugyancsak hasonló vonása a két intézménynek, hogy legintenzívebb ellátásban az önhibájukon kívül távozókat részesítik.

A REKONVERZIÓS SZABÁLYOZÁS INDOKA ÉS CÉLJA A HAZAI SZABÁLYOZÁS TÜKRÉBEN

Összhangban a modern társadalmakban – hangsúlyozottan a NATO tagállamokban – végbemenő változásokkal Magyarországon is politikai döntések születtek a haderő szervezési, építkezési elveinek megváltoztatására, amely 2005. január 1-jétől a jogszabályokban is tetet öltött. Az a folyamat, amely szerint a hadkötelezettség mellett a legénységi állományban is szolgálhassanak önkéntesek a 90-es évek elejétől megkezdődött, 2004 novemberében tetőzött, amikor is leszerelt az utolsó sorkatona. Több szempontból is azt mondhatjuk ugyanakkor, hogy a mai napig is vannak olyan területek, amelyek még nem váltak teljes mértékben szerves részévé az önkéntes haderőnek. Tekintsük át a kereteket kijelölő jogszabályokat, amelyek a feladatok összetettsége mellett meghatározzák a különleges közszolgálati jogviszonyból adódó korlátozásokat is.

Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség, amelynek feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak védelme. Ezen tradicionális feladatai mellett a magyar haderő ellátja bizonyos nemzetközi megállapodások alapján a közös védelmi és békefenntartó feladatokat, valamint humanitárius tevékenységet, illetve katasztrófavédelmi közreműködést.⁸ Ezek végrehajtásához – a jelenleg hatályos és a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvényben (a továbbiakban: Hjt.) foglaltakkal összhangban – a Magyar Honvédség tényleges szolgálatot teljesítő katonáitól tántoríthatatlan hűséget, hivatásukhoz méltó, példamutató magatartást, bátor helyállást, magas fokú készenléteket, fegyelmet, korszerű katonai ismereteket és azok folyamatos fejlesztését követeli meg.⁹

⁷ HR Portál, internet, letöltve 2017.04.12. <https://www.hrportal.hu/hr/outplacement-gondoskodol-elbocsatas-20030306.html> (Letöltve: 2017.03.22.)

⁸ Alaptörvény 45. cikk (1) és (3) bek.

⁹ Hjt. preambuluma

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

Már a *honvédelemről szóló 1939. évi II. törvény*cikk (a továbbiakban: 1939. évi Hvt.)¹⁰ is magyar állampolgárságot, testi és szellemi alkalmasságot, nemzethűség szempontjából megbízhatóságot, a tizenhetedik életév betöltését, kiskorúaknál az apa vagy gyám beleegyezését követelte meg. Nem létesítettek szolgálati jogviszonyt azzal, „*aki az állam, a szemérem vagy a vagyon elleni büntett vagy vétség miatt szabadságvesztés büntetésre jogerősen elítéltetett, vagy hivatalvesztést vagy politikai jogai gyakorlatának felfüggesztését kimondó ítélet hatálya alatt áll, továbbá az önkéntes belépésből az is, aki bármely büntett vagy vétség miatt bűnvádi eljárás alatt áll*”. Viszont kivételesen „*nem magyar állampolgárok önkéntes belépőként csak az államfő engedélyével vehetők fel. Ezeket csak a tényleges szolgálati kötelezettség terheli*.” A békeidejű sorkötelesség a jelenlegi szabályozás alapján nem létezik;¹¹ a hadkötelesek sorozása csak különleges jogrendi időszak alatt (megelőző védelmi helyzetben vagy rendkívüli állapot idején) jogszerű. Magyarország fegyveres ereje így békeidőszakban önkéntesekből áll, akik hivatásos állományra (a szolgálatot élethivatásként, határozatlan időre vállalják), szerződéses állományra (a szolgálatot szerződéssel, határozott időre vállalják), önkéntes tartalékos állományra (önkéntes műveleti-, önkéntes védelmi- és önkéntes területvédelmi tartalékosok), valamint tanulmányokat folytató tiszt- és altisztjelöltekre oszthatóak. A katonai szolgálati jogviszony¹² sajátos közszolgálati jogviszony, amely alapján a feleket – Magyar Államot és a katonát – többletjogosultságok (például magasabb szintű egészségügyi ellátás, bizonyos feltételek teljesülése esetén szolgálati lakás, albérleti hozzájárulás) illetik meg és többletkötelezettségek (például az alapjogok bizonyos korlátozása) terhelik. Ennek részeként szolgálati viszony kizárólag 18. életévét betöltött, cselekvőképes, állandó belföldi lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel rendelkező és a katonai szolgálatra egészségi, pszichikai és fizikai szempontból alkalmas magyar állampolgárral létesíthető.¹³ Ezen követelményeken felül a katonákkal ún. kizáró okok¹⁴ sem állhatnak fenn. A szolgálati viszony alatt a szolgálatteljesítés a szolgálati érdek elsődlegessége mellett, más foglalkoztatási jogviszonyoktól szigorúbb alkalmazási feltételek között és függelmi rendben, többnyire fegyverhasználattal, az élet és a testi épség kockázatásával történik. A Magyar Honvédség iránti közbizalom fenntartása érdekében a katona nem folytathat olyan tevékenységet (például nem lehet tagja, illetve nem állhat foglalkoztatási jogviszonyban kétes, etikátlan vagy illegális tevékenységet folytató szervezeteknél) vagy tanúsíthat olyan magatartást (katonai jogviszonnyal összeférhetetlen, többnyire, de nem feltétlen bűncselekmény, illetve szabálysértés tényállását képező cselekmények), amely a szolgálati viszonyhoz méltatlan¹⁵ vagy a pártatlan szolgálatteljesítést (például Magyar Honvédséggel gazdasági kapcsolatban álló gazdasági társaságokkal fenntartott

¹⁰ Az 1939. évi Hvt. a jelenlegi szabályozással ellentétben még együtt szabályozta a honvédelmet és a katonák szolgálati jogviszonyát.

¹¹ 2004. évi sorállomány váltás végrehajtásának rendjéről szóló 16/2004. (VI. 29.) HM rendelet

¹² Lásd bővebben a Hjt. és a MH Szolgálati Szabályzata

¹³ Hjt. 31. § (1) bek.

¹⁴ Hjt. 31. § (2) bek.

¹⁵ Hjt. 162-163. §

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

üzleti kapcsolatok vagy foglalkoztatási jogviszony) veszélyezteti. Az egyes szolgálati beosztások betöltése további munkaköri specifikációkat támaszt minden katonával szemben. A hatályos haza szabályozás szerint a tiszti beosztásokhoz egyetemi, illetve főiskolai végzettséget, altiszti rendfokozattal rendszeresített beosztásokhoz középfokú végzettséget, legénységi beosztásokhoz pedig legalább alapfokú végzettséget ír elő. Különböző szintű szakmai, egészségügyi, fizikai, pszichikai, nyelvi követelmények a beosztások betöltéséhez szolgálati törvény hatályos végrehajtási rendelete¹⁶ (a továbbiakban: Hjtvrh.) szakmacsoportonként, illetve munkakör-családonként pluszkövetelményeket támaszt. A nyelvi követelményeket a munkáltató jogkört gyakorló munkakörelemzéssel állapítja meg nemzetközi kötelezettségre, munkaköri leírásban szereplő szolgálati feladatokra tekintettel. A Honvédelmi Minisztérium, háttérintézmények, központi hivatalok, valamint a Magyar Honvédség közhatalmi feladatokat ellátó szervezeti egységeinél rendszeresített katonai beosztásokat betöltők a beosztás betöltésétől számított egy éven belül közigazgatási alapvizsgát¹⁷ is kötelesek tenni. Egyes vezetői, gazdasági, illetve közbeszerzéssel összefüggő beosztások betöltésének feltétele a vagyonyilatkozat¹⁸ megtétele, valamint a nemzetbiztonsági alkalmasság. A katonai beosztások nyílt vagy zárt pályázatú eljárás útján is betölthetők, így a pályázati követelmények egyéb, a munkakör eredményes ellátásához kapcsolódó plusz követelményeket is tartalmazhatnak. Természetesen ezen szigorú elvárásokat megfelelő társadalmi és anyagi elismerés kell ellensúlyozzon, ellenkező esetben ezek az elvárások kiüresednek és nem a megfelelő végzettséggel, illetve kvalitással rendelkezők létesítenek szolgálati jogviszonyt. A szolgálati viszony megtartását törvényi garanciák segítik, de ha az mégis megszűnik, a katonai végzettséggel és főként kultúrával, tapasztalattal a civil munkaerő-piaci elhelyezkedés a jelenlegi magyar viszonyok között körülményesebb a civil kollégáknál, illetve az elmúlt évek hazai gyakorlatát tekintve sok esetben a katonainál sokkal alacsonyabb presztízsű és jövedelmű munkakörben volt lehetséges. A katonai hivatás megbecsülését szokás lezárni annak objektív anyagi akadályainak hosszabb-rövidebb bizonygatásával, amely megítélésem szerint rendkívül egyoldalú. A legénységi állomány fluktuációja a Magyar Honvédségben magas, erkölcsi elismerésük körükben kiemelten fontos. Az altiszti és tiszti állomány mobilitása speciális képzettsége, végzettsége, tapasztalata miatt korlátozott, ezért a civil társadalomba visszavezetésükről elfeledkezni óriási hiba. Miért hiba, ha az altiszti és tiszti állomány legtöbbje ragaszkodik hivatásához? A válasz a produktivitásban keresendő: határozott álláspontom, hogy nem elegendő egyetlen állománykategóriát sem csupán az illetménye összegével pályán tartani. Magyarország nem engedheti meg, hogy kis létszámú professzionális haderejében beosztást foglaljanak el – vitathatatlanul – megfelelő képességűek, akik nem tudásuk és munkabírásuk legjavát nyújtják. Évtizedeken szigorú függelmi viszonyban, centralizált

¹⁶ a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet 2. számú melléklete

¹⁷ közigazgatási és ügykezelői alapvizsgáról szóló 174/2011. (VIII. 31.) Korm. rendelet

¹⁸ egyes vagyonyilatkozat-tételi kötelezettségekről szóló 2007. évi CLII. törvény 2. § a.) pont 2. alpontja

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

vezetés mellett, a legpróbb részletességgel kidolgozott szabályok között a legnagyobb precizitással kiváló és lelkiismeretes munkavégzés nem garancia arra, hogy bárki a civil szférában is méltó munkakört töltsön be.

A Magyar Honvédségnek érdeke az általa és költségén kiképzett munkaerő megtartása. A hatékony rekonverzió pedig abban segíthet a szolgálati viszony alatt, hogy az állomány tagja munkaköri kötelezettségeit teljesítse, és ne kelljen azért aggódnia, hogy segítség nélkül marad a kiválás közeledtével a munkaerő-piaci elhelyezkedése előkészítésében.

A *szolgálat befejezése után* a katonák emberséges elbocsátása, piacképességük megtartása, sőt javítása mellett történő humán rekonverziója semmiképp nem a Magyar Honvédség, mint munkáltató egyedüli kötelezettsége, hanem – mivel társadalmi érdek – széleskörű kormányzati feladat. Átfogó és rendszerszintű intézményekkel kell biztosítani, hogy a komoly nemzeti és nemzetközi kötelezettségvállaláson alapuló feladatokat élete kockázatásával végző „munkaerő” a lehető legelőnyösebb anyagi, erkölcsi támogatás mellett, szakszerű eljárás keretein belül kerüljön vissza a társadalomba. A társadalmi hasznossága a fenti eljárásnak azért is vitán felül áll, hiszen nem mindegy, hogy a leszerelt a társadalombiztosítást terheli, vagy munkaerőjét aktívan használja majd. A nemzetközi tapasztalatok¹⁹ azt mutatják, hogy a legkiválóbb munkaerő eleve el sem kötelezi magát a hadsereg mellett, ha nem látja biztosítva életpályáját szolgálati viszonya megszűnése után.

Az önkéntesekből álló, lojális, elkötelezett, szaktudással rendelkező professzionális haderő a cél, ezért a fenti három pillért együtt, egymásra hatásában kell kezelni. Ennek megfelelően a toborzás, a bekerülési feltételek, a pályán tartás és a (humán) rekonverziót komplexitásában kezelő hatékony humánstratégia szükséges.

Összességében elmondható, hogy a rekonverziós szabályozásnak hármas célja van: a szolgálati jogviszonnyal járó többletkövetelmények ellenére egyrészt a legkvalifikáltabb munkaerő állományba vétele és abban tartása, másrészt a hatékonyság-produktivitás növelése, harmadrészt pedig a leszerelőről való gondoskodás erkölcsi és gyakorlati indokból.

A társadalomban is tudatosítani kell, hogy az önkéntes haderők állománya jelentős áldozatot vállal az ország biztonságáért, viszont különböző szervezeti és kulturális okok miatt korlátozott az alkalmassága a civil társadalomba és munkaerőpiacra történő visszailleszkedésre. A hozott áldozatok elismerése mellett társadalmi érdek szolgálati viszonyuk végeztével visszasegíteni őket a társadalomba. Ezen a téren az előremutató lépésekkel együtt láthatóan jelentős elmaradások vannak.

A megfelelő utak és intézmények kiválasztásában segítségünkre lehetnek hazai történelmi példáink, melyeket jogszabályi keretek bemutatásával tekintünk át tanulmányunkban.

¹⁹ Szekeres István ny. dandártábornok: Rekonverziós feladatok a Magyar Honvédségben az önkéntes haderővé válás után. Konferencia jegyzőkönyv 2005.12.06.; Göd; 8-9. oldal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

A NEMZETI REKONVERZIÓ GYÖKEREI

A hazai rekonverzió gyökerei a XVIII. századig nyúlnak vissza. *Mária Terézia* magyar és cseh királynőt és tanácsadóit az osztrák örökösödési háború, valamint a hétéves háború tapasztalatai meggyőzték, hogy a hadsereg szervezetében komoly reformokra van szükség. Ennek megfelelően már nem csak háborúk alkalmával toboroztak, hanem állandó, hivatásszerű hadsereget állítottak fel. Az alakulatokat a továbbiakban pedig nem településeken szétszórva tartották, ahol azok polgárai voltak kötelesek ellátásukról gondoskodni. Ezentúl az egyes csapatokat nagyobb egységekben (ezredenként) együtt állomásoztatták és az államhatalom központilag gondoskodott ellátásukról, majd kiválásukról (obsit, a német Abschied, azaz elbocsátás szóból). Az obsit jelentősége abban állt, hogy az obsitlevéllel rendelkezőt ismét nem lehetett katonaságra kényszeríteni.

*I. Ferenc*²⁰ a napóleoni Franciaországgal vívott vesztes háborúja (1806) miatt elvesztette a birodalom dél-német és itáliai területeit. A magyar nemesi felkelés szánalmas fiaskóba torkolt, ezért haderejének utánpótlása érdekében szentesítette *a katonai segedelem gyanánt a magyar ezredekhez 12 000 ujoncznak megajánlásáról, és a toborzás visszaállításáról szóló 1807. évi I. törvénycikket*, amelynek²¹ 1. §-a szerint „*hogy a katonai pályára lépők nagyobb kedvet kapjanak: otthon hagyott vagyonukról kellőképen gondoskodni kell; s javait az illetékes hatóság, még pedig vármegyékben a földesur hozzájárulásával, azonnal írja össze, és ingyen a polgári árvagondnokság felügyelete alatt őriztesse; azon katonának pedig, a kik husz évi szolgálata után elbocsátó-levelet kaptak, a következő kedvezmények adassanak, ugymint: hogy a fejadó személyes terhe, valamint a közmunka, ugyanis ut, töltés és hidak építése s javítása, úgyszintén a hivatalos levelek ingyenes szállítása alól is fölmentve legyenek. Oly helyeken pedig, a hol társas-házak vannak, valami munka vagy mesterség teljesítése fejében, mindenütt ingyen fogadtassanak be; ezek a kedvezmények továbbá a rokkantakra, feleségeikre, sőt mindkét nembeli gyermekeikre is, a meddig atyjokkal egy kenyéren élnek, olyképen terjesztessenek ki, hogy az ily gyermekek árva- és szegényházakba, valamint segélydíjakra, mindenkor tiszteletben tartván az alapítók szándékát, első sorban vétessenek föl: mesterségök és keresetök után végre az ilyen rokkant és a mondott módon levéllel elbocsátott katonák sehol se rovassanak meg.*”

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverését követően a legénységi és főleg a tisztii állomány az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregébe nem léphetett be, sőt üldözött volt, élete folyamatosan veszélyben forgott, illetve legtöbbjük a fegyverforgatáson túl más-hoz nem is értett. Akik ennek ellenére nem választottak új hazát, sokszor különös módját választották a társadalomba visszailleszkedésnek. A bujdosó honvédeknel „*az a körülmény, hogy Szeged hatalmas tanyavilága a városból rajzott ki, mint ahogy falvak egész sora is kirajzott, magával hozta az iskoláztatás igényét is. Olyan tanítóval, amilyen éppen*

²⁰ I. Ferenc (Firenze, 1768. február 12. – Bécs, 1835. március 2.) Német-római császár és német király, majd osztrák császár, magyar és cseh király, lombard-velencei király

²¹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5026>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

akadt. A menekülő katonának mindenesetre kapóra jöhetett ez a megbízás, hiszen kosztot és kvártélyt kaphatott, ha átmeneti időre is. Bujdosók réme volt a tél minden időkből.²²

A következő és szerencsére ezúttal intézményesített – máig példaként említendő – rekonverziós lépésnek tekintendő a katonákról való gondoskodások sorában a véderőről szóló 1868. évi XL. törvénycikk.²³ Ennek „38. § Altiszteknek, a kik tizenkét évig s e közben legalább nyolcz évig mint altisztek tetteleg szolgáltak a hadseregben, a hadi tengerészetnél, vagy a honvédtörzsek és osztályoknál, és magukviseléséről kedvező igazolványt nyertek, igényök van alkalmazásra akár valamely közszolgálatban, akár pedig az állam által segélyezett vasuti, gőzhajózási és egyéb vállalatoknál. Ezen határozat foganatosítása külön törvény által fog szabályoztatni.”

A hivatkozott törvény hatályba is lépett: ez lett az 1873. évi II. törvénycikk a kiszolgált altisztek alkalmazásáról. A törvénycikk 1. §-a kimondja, hogy "azon altisztek, kik a hadseregben, a hadi tengerészetnél vagy a honvédtörzseknél és osztályoknál tizenkét évig, s e közben legalább nyolcz évig mint altisztek tetteleg szolgáltak és magukviseléséről kedvező igazolvánnyal vannak ellátva: ez által igényt nyernek akár közszolgálatban, akár pedig az állam által segélyezett vasuti, gőzhajózási és egyéb vállalatoknál leendő alkalmaztatásukra."

A törvény alapvetően meghatározott állami munkaadóknál, bizonyos munkaköröket kiszolgált és leszerelő altisztek számára tart fenn és alábbi jogosítványokat rögzíti

„3.§ Ebbeli igényük kielégítése tekintetéből az 1. és 2. §-ban megjelölt altisztek részére:

1. bizonyos szolgálati állomások kizárólag fenntartatnak;

2. más állomások betöltésénél pedig, egyéb kérelmezők felett, elsőbbségi jog biztosítatik.

4. § Azon, akár állandó, akár ideiglenes állomások, melyek kiszolgált altisztek számára tartatnak fenn, a következők:

a) minden hivatalozolgai és alsóbbrendű felvigyázói állomás a közös és a magyar királyi ministeriumoknál, a horvát-szlavon országos kormányánál és a fiumei királyi kormányzó-ságnál, valamint a magyar államban létező törvényszékeknél, bírósági s egyéb hivataloknál, fegy- és más olyan intézeteknél, melyek egészben vagy részben államköltségen tartatnak fenn;

b) ugyanezen állomások a köztörvényhatóságoknál felerészben;

c) minden, a hivatal- és irodaszolgai, s az alsóbbrendű felvigyázói és kezelési szolgálat körébe tartozó állomások, az állam által javadalmazott vagy biztosított azon vasúti, gőzhajózási és egyéb vállalatoknál, melyek jövőre engedélyeztetni fognak, vagy a melyek már engedélyeztetettek és alapszabályaiknál, engedélyokmányaiknál fogva vagy egyébképen kötelezve vannak, a szolgálati állomások betöltésénél kiszolgált altiszteket figyelembe venni.

²² Kutasi (Brunner) Ödön: A szegedi tanyai iskolák története. (1928.) (Kézirat.) Az adat „öse” föltehetően Reizner János: Szeged története III. (1900) pp. 292.

²³ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5362>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

5. § A 4. § a) b) és c) pontjaiban elősorolt hatóságok, törvényszékek, bírósági és egyéb hivatalok, intézetek és vállalatok, azon irodai és kezelési alsóbbrendű hivatalnoki állomásaik betöltésénél, melyekre már fizetésben levő kebelbeli hivatalnokok vagy nyugdíjasok nem találhatók: az ezen szolgálatra teljes képességüket igazolt igénynyel bíró altiszteknek más pályázók felett elsőbbség adatik. Ugyanazok a rendőrségi és pénzügyőrségi állomások betöltésénél is hasonló előnyben részesülnek.²⁴ Másfél évszázada a katonai karakterű szervek legénységi állományának utánpótlása – mai fogalommal: közszolgálati átjárhatóság - kiszolgált katonákból is történhetett. Prof. Dr. Szakály Sándor, az MTA doktora így fogalmaz: „Kissé más volt a csendőrlegénység - a tiszthelyettesi állomány - helyzete. Csendőr az lehetett, aki a kötelező két éves katonai szolgálatát letöltötte. A honvédségben legalább tisztes - őrzető, tizedes, szakaszvezető - rendfokozatot ért el s megfelelő szellemi és fizikai képességekkel rendelkezett és a testületbe történt felvétele után másfél évi próbaszolgálatot teljesített, közben elvégezte a járőrtárs iskolát.”²⁴

A törvény 3-5. §-ai visszaköszönnek mindazon szabályozókban, amelyek az államigazgatásban és az állami vállalatokban foglalkoztatást tartalmazták. Mindez differenciáltan, a volt katonák beosztásához, képzettségéhez és képességeihez kapcsolódóan történt: a betanított munkától, hivatalsegíden át a (felső)vezetői, igazgatósági munkakörökig.

A trianoni békeszerződés²⁵ rendelkezései szerint a magyar haderőt kizárólag önkéntes jelentkezés útján lehetett feltölteni (önkéntes haderő), amelynek elősegítése érdekében a magyar királyi honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvénycikk külön szakaszban rendelkezett: korszerű és az önkéntes jelentkezésre alapított kiegészítési rendszerrel vele járó újítás a törvénycikkben a legénységnek a katonai szolgálat ideje alatt polgári életpályákra való szakszerű előkészítésének, illetőleg továbbképzésének bevezetése. A törvény 23. §-a szerint „A m. kir. honvédség legénységi állományú tagjait tényleges szolgálatuk ideje alatt polgári életpályákra – a katonai szolgálat által megengedett keretek között – szakszerű kiképzésben, illetőleg továbbképzésben kell részesíteni.”

A rekonverziós szabályozás elismerésre méltó aprólékossága még nyolcvan év után is megdöbbentően gondoskodó, támogató és teljes. Így a honvédség, vámőrség, folyamőrség és csendőrség kötelékében szolgálatot teljesített legénységi állományú egyéneknek a köz- és magánszolgálatban alkalmazásáról szóló 1931. évi III. törvénycikk 1. § kimondja, hogy „a honvédség, vámőrség, folyamőrség és csendőrség, kötelékében szolgált legénységi állományú egyének a következő rendelkezésekben meghatározott módzatok szerint igényt szereznek a közszolgálatban, valamint magánszolgálatokban való alkalmazásra, feltéve, hogy erre testileg és szellemileg alkalmasak, jól vannak minősítve és az állás el-

²⁴ Szakály Sándor: Horthy jobban csinálta? http://24.hu/élet-stilus/2011/06/14/horthy_jobban_csinalta/ (Letöltve: 2017.04.16.)

²⁵ 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nicaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlóven Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

nyeréséhez megállapított szakképzettséggel rendelkeznek.” Ugyanezen tc. 2. §-a megállapítja, hogy „Az első §-ban meghatározott igényt az érdekeltek megszerzik, ha azt egyébként valamely elvállalt szolgálati kötelezettségük nem akadályozza: 1. altiszti, valamint az ezekkel egy tekintet alá eső állásokra 6 évi tényleges szolgálati idő eltöltése után; 2. állami rendszerű kezelői, az állami üzemeknél és közforgalmú vasúti vállalatoknál a segédtishti, valamint az ezekkel egy tekintet alá eső állásokra 6 évi tényleges szolgálati idő eltöltése után és a középiskola IV. osztályának sikeres elvégzése esetén, végül 3. az e törvény alá eső és az irodakezelési szakhoz tartozó tisztviselői állásokra, 12 évi tényleges szolgálati idő eltöltése után és ugyancsak a középiskola IV. osztályának elvégzése esetén.” A törvénycikk ezzel differenciált életpályák lehetőségét teremtette meg azok számára, akik igényelték és megfeleltek, valamint a háborús, rokkantsági jóvátételhez kapcsolódó trafikon és egyéb intézményeken túl számos állami szerv, állami tulajdonban álló cég²⁶ és a közszolgálat biztosított – törvényi kötelezettséggel – lehetőségeket. A törvénycikk 5. § a fenti beosztásokat fenntartotta „a minisztériumoknál, a m. kir. legfőbb állami számvevőszéknél, a m. kir. bíróságoknál, a m. kir. közigazgatási bíróságnál, valamint a minisztériumok hatósága alá tartozó minden állami hatóságnál, hivatalnál, tanintézetnél, egyéb intézetnél, vállalatnál és üzemnél, továbbá a kormány kezelése alatt álló közalapoknál és közalapítványoknál; a törvényhatóságoknál, továbbá a megyei városoknál, községeknél, valamint az általuk egészben vagy részben fenntartott, igazgatott vagy kezelt tanintézeteknél, egyéb intézeteknél, vállalatoknál, üzemeknél, alapoknál és alapítványoknál, és pedig tekintet nélkül arra, hogy az illető állások mily módon töltenek be, ha évi fizetéssel javadalmasítottak és nyugdíjigénnyel vannak egybekötve; az olyan nem állami tanintézeteknél, általában az olyan intézeteknél, amelyeket az állam külön törvényes rendelkezések alapján létesített vagy tart felügyelete alatt; a nyilvánossági jellegű és nem csupán magánosok által fenntartott tanintézeteknél; az állami felügyelet alatt álló alapítványokból fenntartott tanintézeteknél és egyéb intézeteknél, amennyiben ez az alapítólevél rendelkezéseivel összefér; a közforgalmú vasúti vállalatoknál és az állam által engedélyezett vagy szabaddalmazott bármely szárazföldi, vízi és légi közforgalmú közlekedési vállalatnál, amennyiben őket erre az engedélyokirat kötelezi; az ügyvédi, közjegyzői, mérnöki, mezőgazdasági, kereskedelmi és iparkamaráknál, a törvény által alkotott más testületeknél, a vízszabályozó, ármentesítő, belvízlecsapoló társulatoknál és általában azoknál a társulatoknál és más jogi személyeknél, amelyeknek szervezetét törvény állapítja meg.”

A két világháború közötti szabályozás elsősorban erkölcsi indíttatású és alapú, ha figyelembe vesszük, hogy a két évtizeddel azelőtti első világháborúban frontszolgálatot teljesítőket milyen széleskörű védelemben részesítette. Az 1914-1918. évi világháború tűzharcosai érdemeinek elismeréséről 1939. évi IV. törvénycikk 6. §-át, amely az 1931. évi III. tör-

²⁶ Ezt a megoldást alkalmazták a Kínai Felszabadító Hadsereg 2016. évi hadseregreformja során is, amelynek lényege, hogy a 2,3 milliós kínai haderőből 300 000 leszerelt katonát állami vállalatoknál helyeztek el. (<http://www.voanews.com/a/china-orders-struggling-state-firms-to-hire-laid-off-soldiers/3122662.html>) (Letöltve: 2017.04.15.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

vénycikk 2. §-ban részletezett jogokat kiterjeszti az első világháborúban legalább 12 hétig frontszolgálatot teljesített katonákra „aki az 1914-1918. évi világháborúban teljesített arcvonalbeli szolgálata alapján a Károly-csapatkereszt²⁷ igazolt tulajdonosa”, függetlenül azok állományviszonyára, rendfokozatára vagy beosztására. Ezen felül a tc. 6. §-a szerint az „1931:III. tc. 5. §-ának második bekezdésében felsorolt hatóságoknál, testületeknél, intézeteknél, üzemeknél való bármily alkalmazás, úgyszintén a kir. közjegyzői és a bírósági végrehajtói kinevezések szempontjából a tűzharcosokat egyenlő feltételek esetében előnyben kell részesíteni. A tűzharcosok alkalmaztatási felső korhatára a betöltött 45. életévben állapíttatik meg, a pályázónak azonban testileg is alkalmasnak kell lennie az elnyerni óhajtott állásra. Az irodakezelési szakhoz tartozó díjnoki (napidíjasi, havidíjasi), valamint a kíségető szolgálai (napibéresi, havibéresi) és az ezekkel egy tekintet alá eső alkalmazások az 1931: III. törvénycikk értelmében fenntartott állások közé sorolhatók. A díjnoki (napidíjasi, havidíjasi) és az ezzel egy tekintet alá eső alkalmazásra az igazolványosok részére az igényjogosultságot hat évi tényleges katonai szolgálat teljesítése és a közép- vagy középfokú iskola IV. osztályának sikeres elvégzése, a kíségető szolgálai (napibéresi, havibéresi) és az ezzel egy tekintet alá eső alkalmazásra pedig hatévi tényleges katonai szolgálat teljesítése állapítja meg. A fent említett alkalmazásokra felvett igazolványosok illetményeinek megállapításánál az 1931: III. tc. 13. §-ának 2. és 3. pontjaiban foglaltakat kell alkalmazni. Az előbbi bekezdésben említett irodakezelési szakhoz tartozó díjnoki, (napidíjasi, havidíjasi) és az ezzel egy tekintet alá eső alkalmazások gyanánt nem jönnek figyelembe a telekkönyvvezetői, továbbá a büntetőügyi és javítóintézeti tisztviselői, valamint a közép- vagy középfokú iskola IV. osztályának elvégzésénél magasabb képzettséghez kötött más szolgálat előkészítésére, vagy ideiglenes ellátására szolgáló ily alkalmazások. Az egyes államigazgatási ágakra vonatkozóan az illetékes miniszter, az önkormányzati testületekre vonatkozóan a belügyminiszter évről-évre a pénzügyminiszterrel és a honvédelmi miniszterrel egyetértően állapítja meg a jelen rendelkezés szempontjából figyelembejövő díjnoki (napidíjasi, havidíjasi), illetőleg az ezzel egy tekintet alá eső alkalmazások számát. Az 1931:III. törvénycikk értelmében fenntartott állásoknak, valamint a jelen szakasz (2) bekezdése értelmében fenntartott alkalmazásoknak egyharmada az igazolványosok, egyharmada a hadirokkantak, a vitézi rend tagjai és a tűzharcosok számára tartatik fenn, egyharmada pedig szabad rendelkezésre áll. A figyelembejövő állásokat (alkalmazásokat) felváltva, egyszer igazolványossal, egyszer hadirokkanttal, vitézzel vagy tűzharcosal kell, egyszer pedig korlátozás nélkül lehet betölteni. Ha a hadirokkant, vitéz vagy tűzharcos pályázónak az állásra megszabott elméleti és gyakorlati képesítése megvan, az állásra alkalmazható még akkor is, ha nincs is meg az az előző szolgálati ideje, melyet az állásbetöltésére nézve jogszabály meghatároz. A fenntartott állások (alkalmazások) szabad harmada pályázat hirdetése nélkül betölthető, lekötött kétharmadának betöltésénél pedig a pályázat hirdetését ugyancsak mellőzni kell akkor, ha a megürülő állások (alkalmazások) az illető szolgálati

²⁷ IV. Károly király által alapított katonai érdemérem, amely állami ellátás és választójog (lásd. 1938. évi XIX. tc.) szempontjából is előnyökkel járt

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

ágnál már tényleges szolgálatban álló igényjogosultakkal töltetnek be. Az állások (alkalmazások) pályázat nélküli betöltéséről a honvédelmi minisztert értesíteni kell.” A 6. § (8) bekezdése pedig a pedig általánosságban megszabja, hogy „a közszolgálati alkalmazottak előléptetésénél, egyenlő alkalmasság és minősültség mellett, a tűzharcosokra különös figyelemmel kell lenni.”

A második világháború utáni néphadseregi időszak alapja a sorozott hadsereg volt és ez, illetve az erőltetett hadseregépítés együtt járt rekonverzió súlytalaná válásával és a leszerelők érdekeivel ellentétes tendenciákkal. Ez időszakban ugyanis a nyugdíjazás előtti, sőt bármely önhibából történt leszerelést bármely rendfokozat mellet – különösen tisztek körében – közel hazaárulásnak tekintették. A másik kedvezőbb tendencia volt, „teljes foglalkoztatás” mellet a sorkatonai szolgálat letelével a leszerelt sorkatonák egyszerűen visszamentek dolgozni a bevonulás előtti munkahelyükre. Az ez időre eső magyar államszocializmus mellett alig ismerték a munkanélküliséget, sőt akiknek nem volt bejelentett munkahelyük és nem minősültek háztartásbelinek, azok ún. közveszélyes munkakerülőknek minősültek.

Tehát azon kevesek, akik hivatásukból nyugdíj előtt kiléptek viszonylag könnyen el tudtak helyezkedni.

A rendszerváltást követő negyedik évre, amikor intenzíven elindult a haderő csökkenése, az állami gazdaság lebontása során másfél millió munkahely szűnt meg és már 700 000-nél is több munkanélküli terhelte hazánk szociális ellátórendszerét és komoly problémákat jelentett a honvédségből kiválók részére is. Ezt a helyzetet viszont a hivatásos állomány többségénél kezelni tudta a szolgálati nyugdíj intézményrendszere. Akik nem tudtak élni ezzel a lehetőséggel azért is nehéz helyzetben voltak, mert az államszocializmus időszakában a szovjet típusú fegyveres szervezetek olyan zárt intézmények voltak, amelyben történelmi okokból sem volt jellemző a szolgálati idő letelte előtti, különösen intézményesítéssel segített kiválás. Rekonverzió szempontjából nem tekinthető jogforrásnak ugyan, de a közszolgálati jogviszonyok közötti átjárhatóság szempontjából lényeges jogforrás volt a 1971. június 1-jén életbelépett és a *fegyveres erők és fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló 1971. évi 10. számú törvényerejű rendelet (tvr.), valamint az 1971. évi 10. számú törvényerejű rendelet végrehajtására kiadott 7/1975. BM utasítás, majd 21/1981. BM utasítás. Az 1971. évi 10. tvr. a szolgálati nyugdíjrendszer részletes szabályait a 22/1971 (VI.1.) Korm. rendelet tartalmazta, amely személyi hatályát kiterjesztette a tűzoltókra is. E tvr. a fegyveres és rendvédelmi szervek legénységi állománya esetében a sorkatonai szolgálat letöltése előfeltétel volt ezért a már kiképzett, sorkatonaságot leszolgáltáltak kerülhettek állományba.*

A rendszerváltást követően a másfélszázazres Magyar Néphadseregnek reagálnia kellett elsősorban a gazdasági, másodsorban a politikai és társadalmi változásokra. Bár a rendszerváltást követő, korántsem egyértelmű irányú politikai változások egy magas létszámú fegyveres erő fenntartását indokolták volna, viszont egy ilyen létszámú hadsereget akkor Magyarország nem tudott fenntartani. A hadsereg létszámának megfelelése még 6 évvel a rendszerváltás után is esetlegesen történt: humán szervezeti intézkedések, HM

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

utasítások, humánstratégiák mindig esetiek, valamint kampányszerűek és nem intézményesítettek voltak. Ennek oka, hogy egyrészt a politika nem ismerte fel, hogy a piacgazdaságban a Magyar Honvédség is kilépett a munkaerő-piacra, másrészt az ismétlődő és ellentmondásos csökkentési döntések miatt. nem volt kellő kapacitás a rendszerépítésre, maradtak az eseti kezelő rendszerek, melyek nagyon korlátozott hatással bírtak.

Kijelenthető, hogy Magyarország fegyveres ereje a tömeges létszámleépítést követően az elvi kinyilatkoztatásokon túl nem rendelkezett humán rekonverziós eszközökkel, amelyekkel a társadalomba illeszkedést támogathatta volna.

Természetesen a piacgazdaság és jellemzői megjelenésével a társadalmi szintű munkaerőpiaci szabályzás megjelent. *A szabályozás rendszerváltozást követő első lépése* a jelenleg is hatályos és a *foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény* volt. A törvény számos²⁸ módosításon ment keresztül és célja²⁹ a *„foglalkoztatás elősegítése a munkanélküliség megelőzése és hátrányos következményeinek enyhítése, amely érdekében a Kormány, a helyi önkormányzatok, továbbá a munkaadók és a munkavállalásra jogosultak, valamint az utóbbiak érdekképviselői szervezetei együttműködnek”*. A törvény személyi hatálya kiterjed a magyar állampolgárokra, sőt menekültekre, menedékesekre, bevándoroltakra, oltalmazottakra, valamint letelepedettekre. Az állami foglalkoztatási szerv a munkahelykeresést, a munkához, illetve a végzettséghez-képzettséghez megfelelő foglalkoztatást, továbbá az ellátott munkakör megtartást bizonyos munkaerő-piaci szolgáltatásokkal segíti elő, amely tartalmazza a munkaerő-piaci képzéseket, kereset-kiegészítést, képzési támogatást, illetve keresetpótló jutatást. A hivatkozott jogszabály a munkanélküliség felszámolásán túl a munkaerő bővítés támogatásait, a munkahelykeresőknek vállalkozóvá válását, a munkahelyteremtés és munkahely-megőrzés támogatását, valamint munkaerő-piaci programok is elősegíti, és rendelkezéseket tartalmaz a leszerelők munkaerő-piaci beilleszkedésére is. A törvény nem katonai humán rekonverzió specifikus, hanem széleskörűen a teljes magyarországi munkaerőpiacot célozza és csak részben a Magyar Honvédséget. Ezzel együtt az eseti szervezési ciklusokban a problémák kezelésében adott némi segítséget. A katonai humán rekonverzió decentralizációja segítése céljából a rendszerváltást követő harmadik évben kezdte meg működését és mai napig elismerésre méltó eredményeket ér el a Magyar Honvédség Szociálpolitikai Alapítványa, mely alapítása pillanatától sikeresen pályázik átképzési támogatásokra is. *A humán rekonverzió második nagy lépése a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény hatályba*³⁰ lépése volt. A törvény hatályba lépésének időszakában csoportos létszámleépítés miatt újabb húszezer katona volt kénytelen megválni az egyenruhájától és humán rekonverziójukban e törvény hozott áttörést, amely tekintettel a rendvédelmi szervekre való kiterjesztésre átjárhatóságot biztosított a büntetés-végrehajtás, rendőrség és 2006-ig létező Magyar Köztársaság Határőr-

²⁸ A törvény szövegét 1991. február 23-tól 2017. április 16-ig 562 ponton módosították.

²⁹ A törvény 1. §-a

³⁰ 1996. július 06. és 2001. december 31. között katonákra is kiterjedt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

ségének állományába. A törvény 60. § (1) és (2) bekezdése kimondja, hogy a „*hivatásos állomány tagja beleegyezése esetén - az érintett miniszterek által meghatározott feltételek mellett - rendfokozatának megtartásával más fegyveres szervhez áthelyezhető*” és ekkor „*a hivatásos állomány áthelyezett tagjának a szolgálati viszonyát folyamatosnak kell tekinteni*”. A törvény alapján a Magyar Honvédségtől leszerelők 45 éves életkorukig hivatásos állományba visszavehetőek³¹ voltak, ha csoportos létszámleépítés vagy átszervezés okán léptek (kényszerültek) ki a Magyar Honvédségből. A szabályozás hatékonyságát növelte a Honvédelmi Minisztérium személyügy szerveinek állandó kapcsolata a civil munkaügyi központokkal,³² amellyel – másodszor a hazai fegyveres erők humán rekonverziójának történetében – intézményi rangra emelkedett és a leszerelők elhelyezkedési esélyei lényegesen javultak. A hivatásos állomány rekonverziója mellett gondoskodni kellett az akkor még létező sorállomány munkaerőpiaci helyzetének javításáról is, hiszen már bevonulása-kor a sorállomány fele munkanélküli volt, ezért a katonai kiképzés mellett, a kiképzési idő felett kétezer sorkatona szakmunkásképzése, illetve át- és továbbképzése történt meg.³³

Tekintettel arra, hogy *aharmadik lépésben az ezredfordulón a Magyar Honvédség újabb huszonnégyezer főt veszített, amelyre a szabályozási válasz a személyi állomány pihentetésével és szociális gondoskodásával kapcsolatos feladatokról szóló 31/2002. (V.3.) HM rendelet, valamint a személyügyi, szociális és rekonverziós feladatok végrehajtásáról szóló 33/2003. (HK 11.) HM humánpolitikai helyettes államtitkári szakintézkedés* voltak. A 31/2002. (V.3.) HM rendelet pénzbeli és természetbeni támogatásokat vezetett be Magyar Honvédségből önhibájukon kívül kiválók számára. A rendelet szerint pénzbeli támogatásnak minősült az egyszeri szociális juttatás, nyugdíjas otthoni szociális támogatás, pályázatok önrészenek biztosítása, valamint közösségi programok támogatása, illetve természetbeninek a prevenciók ellátások, biztosítások, kiegészítő egyenruhával ellátás, foglalkozás elősegítő képzések, illetve a visszailleszkedés támogatások. Rekonverziós szempontból a foglalkoztatást elősegítő képzéseknek és a visszailleszkedési támogatásoknak volt jelentősége: a foglalkozás elősegítő képzések támogatása³⁴ során a honvédelmi tárca kifizeti az Állami Foglalkoztatási Szolgálat által szervezett foglalkoztatást elősegítő képzés költségének azt a részét, amely máskülönben a szolgálati jogviszony megszűnése miatt a leszerelő katonát terhelne. A visszailleszkedés támogatás³⁵ pedig a visszailleszkedést segítő képzések költségének százezer forintig terjedő átvállalását jelentette a honvédelmi tárca részéről. A 33/2003. (HK 11.) HM humánpolitikai helyettes államtitkári szakintézkedés az előző HM rendeletben megfogalmazott rekonverziós feladatok kidolgozását és végrehajtását konkrét minisztériumi szervezeti egységeknek szabta feladatul. Hazánk NATO csatlá-

³¹ 1996. évi XLIII. törvény 56. § (1) bek. a)-c) és 64. § (1) bek.

³² Nadas János: Módszer a munkanélküliség megelőzésére – a gyors reagálás projekt alkalmazásának néhány tapasztalata. Humán Szemle 1998/1. szám

³³ Molnár Ferenc: A sorkatonai szolgálat intézménye a NATO csatlakozás küszöbén. In.: Magyarország a NATO csatlakozás küszöbén (MTA Stratégiai Kutatások, 1999)

³⁴ 31/2002. (V.3.) HM rendelet 8. §

³⁵ 31/2002. (V.3.) HM rendelet 7. §

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

kozásának ez időszaki elsőbbsége okán a rekonverzió háttérbe szorult és a Magyar Honvédség NATO-kompatibilissé alakítása (kisebb, professzionális haderő, egészséges állományarányok, interoperabilitás, finanszírozható és hatékony hadsereg) elsőbbséget élvezett. Ezen időszak rekonverziós szabályozásának súlyát a 2002. január 1-jén hatályba lépett a *Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény* adta, amellyel bevezette az ún. felfelé vagy kifelé szabályozási elvet is, ezáltal szükségesé vált a civil életbe kilépők visszaintegrálása. Az új szolgálati törvény hatályba lépésén túl érdemi változás 2010-ig a humán rekonverzió területén - a tárca szűkös költségvetése és szabályozási mulasztása miatt - nem történt. *Végül a negyedik, jelenleg is ható lépésnek* a katonai humán rekonverziós szabályozásban a 2012-2021. közötti időszakra a Magyar Honvédség humánstratégiája³⁶ tekintendő, amelynek 2.4. alpontja a munka-erőpiaci visszailleszkedés támogatásáról a jogalkotó feladatának szabja az effektív civil munkaerő-piaci visszailleszkedést támogató és a közszolgálati átjárhatóság intézményrendszerének kidolgozását. A jelenleg hatályos humán stratégia megállapítja, hogy a „*Magyar Honvédség humán erőforrás-gazdálkodásának a toborzáson át, a szolgálat alatt folytatott tudatos felkészítésen és megtartáson keresztül, a szolgálatból való kilépés támogatását is magában kell foglalnia. A szervezeti szintű, munkaerő-piaci visszailleszkedést támogató rendszernek a szervezeti és az egyéni célok összehangolásával, kiszámíthatóan, megbízhatóan, átfogóan és elfogadottan kell működnie. A szervezetből kiváló katonai munkaerőpiacra való visszaillesztését, illetve a közszolgálat más területére átlépését előrelátóan, támogatás mellett kell megvalósítani. A hivatásos állomány tekintetében a visszailleszkedés támogatásának hangsúlyos eleme a más közszolgálati életútra – a HM tárcához tartozó civil közszolgálati munkakörökbe, illetve a tárcán kívüli területekre – történő átlépés és a további foglalkoztatás biztosítása, garanciális szabályozók alkalmazása mellett. A más közszolgálati pályára történő átlépéshez szorosan kapcsolódik az aktív katonai szolgálatból történő kiválást megelőzően nyújtott képzés, átképzés formájában megjelenő támogatás, alapozva a megalakításra kerülő Nemzeti Közszolgálati Egyetem képzéseire. A hivatásos állomány tagja részére a munkaerőpiaci visszailleszkedés támogatásának rendszerét a szolgálati időre (életkorra) és a rendfokozatra való tekintettel, a továbbfoglalkoztatásra irányuló állami gondoskodás fokozatos előtérbe kerülésével kell kialakítani.*” A humánstratégia által szabott irányok hatályos jogszabályi leképeződése egy következő, nem jogtörténeti témájú cikk tárgyár képezi.

ÖSSZEFOGLALÁS

A bevezetőben utaltam rá, hogy történelmi és nemzetközi példákól jól láthatóan fontos kérdés a kiszolgált katonai sorsának rendezése, jövőjének civil életének támogatása. Tanulmányunkban áttekintettük, hogy az önkéntes haderőre áttérés rövid történelmi időszakában még viszonylag kevés lépés történt. Ezek között kell megemlíteni azokat az adóssá-

³⁶ 79/2011. (VII. 29) HM utasítás 1. számú melléklete

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 2. szám

gokat, amelyek a katona társadalmi értékének civil munkaerő piaci alulértékeléséhez kapcsolódnak

Minden piacgazdaságban a katonai karakterű szervekhez kapcsolódó kompetenciák – úgy, mint fegyelmezettség, csoportmunkára való képesség, kitartás, megbízhatóság, pontosság, stb. – a civil munkavállalók számára előnyösek és a munkáltatóknak pedig vonzóak, ezért a modern nyugat-európai piacgazdaságokban általában versenyelőnyben vannak a volt katonák. A jelenlegi humán „csomagok”, közigazgatási szervezetszabályozó eszközök, belső szabályzók és erőforrások egy-egy időszakot ölelnek fel, de a Magyar Honvédségben égető szükség van egy állandóan és hatékonyan funkcionáló intézményrendszerre.

A három évszázados hazai szabályozás bemutatásával az volt a célom, hogy bemutassam milyen magas színvonalú, részletes, közel teljes körű, sőt jelenleg is felhasználható (más nemzetek által jelenleg is alkalmazott), valamint adaptálható modellek léteztek, amelyekkel a Magyar Honvédség szervezeti céljai, képességei és az állomány tagjának távlati céljai könnyedén összehangolhatók. A cikk tudományos eredménye a gazdag hazai rekonverziós szabályozás bemutatása mellett annak bizonyítása, hogy a hazai jogtörténet során bemutatott és bevált modelleket nem kell az alapoktól és teljesen újra kidolgozni, legfeljebb a jelen gazdasági és társadalmi viszonyokhoz adaptálni, aktualizálni, majd a hatályos szabályozásba adaptálni.

IRODALOMJEGYZÉK

1. P. Bourdieu: Rekonverziós stratégiák in. A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése, Gondolat, Bp. 1978.
2. P. Bourdieu: A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelése, Gondolat, Bp. 1982.
3. Nádas János: Módszer a munkanélküliség megelőzésére – a gyors reagálás projekt alkalmazásának néhány tapasztalata. Humán Szemle 1998/1. szám
4. Molnár Ferenc: A sorkatonai szolgálat intézménye a NATO csatlakozás küszöbén. In.: Magyarország a NATO csatlakozás küszöbén, MTA Stratégiai Kutatások, 1999
5. Fagyal Zoltán: Változások a magyar honvédség „munkaerő-gazdálkodásában” avagy, megkésett „munkaügyi rendszerváltás” a hadseregben, Tudásmenedzsment, XXI. évfolyam 4. szám.
6. Petruska Ferenc: A rekonverzió szabályozásának története, *Hadtudományi Szemle*, 8. évfolyam 2. szám (2015), pp. 162-181.
7. Kutasi (Brunner) Ödön: A szegedi tanyai iskolák története. (1928.) (Kézirat.) Az adat „öse” föltehetően Reizner János: Szeged története III. (1900) pp. 292.
8. Szekeres István ny. altábornagy: Rekonverziós feladatok a Magyar Honvédségben az önkéntes haderővé válás után. Konferencia jegyzőkönyv 2005.12.06.; Göd; pp. 8-9.
9. Samuel P. Huntington: A katona és az állam, a civil és a katonai szféra viszonyának elmélete és politikája, Zrínyi-Atlanti Kiadó, 1994
10. Magyary Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program 12.0